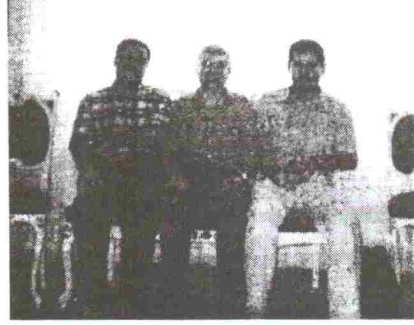

Ahmed Güner Sayar'la İktisat Üzerine Söyleşi

Ahmed Güner Sayar, Osmanlı iktisat düşüncesine farklı bir yorum ve bakış açısı getirmesiyle tanınmaktadır. İktisat tarihi anlayışını belgeliikten uzak, zihniyet çözümlemesi üzerine kurmuş bir ekolün temsilcisidir. Diğer bir ifadeyle, iktisadi temaları sanatsal eserlerde aramaktadır. Bu mülakatta A. Güner Sayar ile farklı iki konuyu bir araya getirerek tartışmaya çalıştık. Mülakatın ilk kısmında A. Güner Sayar'ın master hocası olan İngiliz liberal iktisatçı T.W. Hutchison ile F.A. Hayek arasındaki etkileşimi metodolojik açıdan tahlil etmesini, A. Güner Sayar'dan istedik. Daha sonra ise Osmanlı'nın son dönemindeki devlet-birey ilişkisinin nasıl geliştiğini tartıştık.

A. Güner Sayar halen İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesinde öğretim üyesidir. Sayar'ın Osmanlı iktisadi düşüncesi, iktisat teorisinin tarihi ile ilgili çalışmaları bulunmaktadır.

PİYASA: Sayın hocam Hutchison ve Hayek'i karşılaştırdığımız zaman liberalizme nasıl bir çizgi veya sınır çizeceğimiz konusu geliyor gündeme, bu konuda neler söyleyebilirsiniz?

SAYAR: Bu sorunuzun cevabı bence, Keynes'in ölümünden sonra yayınlanan son yazısındaki bir tespitte gizlidir. Keynes diyor ki: "Adam Smith'in iktisat felsefesini kapı dışarı etmemeli, fakat ona işlerlik kazandırmalıyız" ["The Balance of the United States", *The Economic Journal*, vol. 56, (1946), s. 186]. Bu özlü ifade, değil sosyalistlere bizzatîhî Keynesçilere dahi bir rehberdir. Hal bu olunca, iktisadi liberalizmin hangi versiyonu Smith'in düşüncesinden sapma gösterecektir. Hutchison, Smith'e daha yakın düşerken; Hayek, Smith'in devlet-birey bağlamında devlete daha sert bakar. Ancak, Hayek'le Hutchison'ın liberalizmi ele alışlarındaki farklar belki bir yazı oluşturacak kadar derindir. Esas itibariyle Hayek,

sistem kurucudur. İktisadî eşitliğin (sosyalizm) temel falsolarını 1930'lara doğru kavramıştır. Buradan hareketle iktisadî hürriyetçiliğin (kapitalizm) temel iktisat politikasının, iktisadî liberalizm olduğunun altını çizmiştir. Orada da kalmamış, bir sistem kurucu olarak devlet-iktisadî birey ilişkilerini tahlil etmiştir. T. W. Hutchison'ın iktisat anlayışında, liberalizmin oluşmasının altında, kendisiyle açıktan açığa hesaplaştığı sabırlı bir entelektüel mayalanma vardır. Hayek 1930'larda liberalizmle olan meselesini çözerken; Hutchison o yıllarda, 20 yaş çizgisinde, Cambridge'de iktisat okumaktadır ve orta-sol, ılımlı bir sosyalisttir. Onun bu çizgiden kopup muhafazakâr bir çizgiyi benimsemesi 1960'lara doğrudur. Sistem kurucu Hayek'e karşılık Hutchison eleştirel akılla yani sınama-yanılma yoluyla liberalizmde yol alırken, devlet-birey ilişkisinde temkinlidir; bu bağlamda O, ekonomik düzlemde pek gözü kapalı, pupa yelken yol alan liberal iktisatçılardan farklı düşünmektedir. Bunun sebebi Hutchison'ın gençlik sürüklenişi olan ılımlı bir sosyalizmin hâlâ etkisinde kalması değil; tam tersine, tam 25 yaşında pozitif iktisat için ulaştığı kavramsal hudut ayrımını (metafizik iktisat-pozitif iktisat), iktisat metodolojisine getirmesidir. Artık pozitif alanla bağlantısı olmayan iktisat politikaları, adımlarını siz koyun, temelde *a priori*izm'den başkası değildir. Dolayısıyla komünizm ve faşizm gibi ideolojiler, daha Stalin ve Hitler siyasal etkinliklerini sürdürürken, önce onun kafasında yıkıldı. Buna Keynes'in *Genel Teori*'si de dahildir. 1930'lar itibariyle T. W. Hutchison, eleştirel aklın güdümünde iktisatta her öneriye kendisinin geliştirdiği adese ile baktığı için hemen herkesle ihtilaf içerisinde olmuştur. Liberalizme gelince Hutchison, tabiatıyla liberallerin ayrıldığı esaslar üzerinde de kalem oynamıştır. Bence T. W. Hutchison'ın Hayek'ten üstünlüğü şurada: Ahistorik (nokta zamanlı)-iktisat teorisinin metodolojik esasları T. W. Hutchison tarafından 1938'de belirlenmiştir. O tarihe kadar ortada dolaşan J. S. Mill'den mülhem endüksiyona açık salaş bir metod anlayışını ve arayışını yıkarak, teori kurmayı Wittgenstein-Kaufmann-Popper ekseninde *a posteriorisme* oturtması, onu 20. yüzyıl iktisat metodolojisi tarihinin 'godfather'ı yapmıştır. Hayek'in bir sistem kurucu olarak von Misesçi *a priori* yaklaşımda yol alması bu iki mühim düşünürün liberalizm konusunda anlaşsalar bile esas belirleyen öğelerde anlaşamayacaklarını ortaya koyacaktır. Müsâadenizle şimdi bunların kökenine inelim. Demek oluyor ki, liberalizme ilişkin temel ayrım veya iki mütefekkir arasındaki düşünce farklılığı, bunların düşünce sistemlerindeki veya ardındaki filozoflara kadar gider. Hayek, Misesçi *a-priorizme* dayanır. Gerçi iki Hayek vardır. Hayek 1938'de Haberler vasıtasıyla K.Popper'in mühim eseri *Logik der Forschung*'u tanımıştır. Popper'le tabii ki yazışmaları var. Popperci bir çizgiye gelmesiyle birlikte ortada var olan iki tane Hayek'i özellikle belirtmek gerekir. Fakat Hayek'in akademik hayatının aşağı yukarı büyük bir kısmı Misesçi bir şemsiye altında geçmiştir ve Misesçi *a priori*izm onun liberalizmindeki sistem kuruculuğu-

na yansımıştır. Dolayısıyla iki Hayek'e karşılık bizim elimizde bir Hutchison var. Hutchison'ın entelektüel mayalanmasını yakından izleyebiliyorum. Cambridge'deki iktisat öğrenciliği sırasında, iktisat metodolojisi konusuna ilgi duymasını sağlayan, özel derslerini aldığı hocası Joan Robinson, T. W. Hutchison'ı çok etkilemiştir. Kısaca, Hutchison'un gözlerini Kıta Avrupa'sına çeviren bu hocasıdır. Hatta J. Robinson'un 1932-33'te neşredilen bir risâlesi vardır: "*Economics is a Serious Subject*". Robinson bu risâlesinde, özellikle Marshall geleneğinden gelen İngiliz iktisatçıların âdetâ bilimsel kilise papazlarına denk tutar. Peki bu bilimsel kilise papazlığı nereden geliyor? Bu bilimsellik onların a-priorizme olan teslimiyetlerinden geliyor. Hutchison aklediyor ki, bu a-priorizmden kurtulmak lazımdır. Bu a-priorizmin temeli de totolojiye kadar uzanmakta ve öneriler teste tâbi tutulma sürecini yaşamaksızın iktisat teorisini postüلالara dönüştürmektedir. Aslında sadece kelimeler var, kelime kovanları içinde totolojiler etrafta dolaşiyor. Şimdi testten geçmeme ve postüلالara dönüşme hali çok önemli bir keyfiyet. T. W. Hutchison bilimselliğin ölçütü olarak, Ludwig Wittgenstein'dan deneylebilirlik ölçütünü alıyor ve totolojiden kurtulabilmenin yolunun deneylebilirlikten geçtiğini görüyor.

Öneriler deneylemezse ne olur? Testten geçemeyen bir öneri bilimsellik yafatasına sahip olamaz. Bu ölçüt T. W. Hutchison'ı Wittgenstein kanalıyla Viyana çevresine yaşıyor. Orada kimler var: Rudolph Carnap, Moritz Schlick, Otto Neurath. Bunların müşterek noktası deneylebilirlik ve metafiziği pozitif alandan dışlamak. Bu da Hutchison için çok önemli. Çünkü o dönemde iktisat, metafizik iktisattan ibaret. Testten geçmediği için yanlışlanamayan bir dizi önerme iktisat teorisinin teorik zeminini oluşturmaktadır. Dolayısıyla iktisadın kapsama alanının pozitifleştirilebilmesi için deneylebilirliğe duyulan ihtiyaç T. W. Hutchison'ı Wittgenstein'ı sahiplenmeye götürüyor. Neticede T. W. Hutchison Kıta Avrupa'sına açılmanın ve Almanca bilmenin zarureti inaniyor. 1935 senesinin Mayıs ayında Almanya'ya gidiyor. Bonn Üniversitesi'nde bir iş buluyor. Bulduğu iş çok enteresandır, İngilizce okutmanlığı. Fakat bu ona üzerinde çalışmakta olduğu iktisat metodolojisine ilişkin eserinin Almanya'da Almanca kaynaklarla doğrulanmasına imkân veriyor. Hemen hemen aynı tarihte, 1934 senesinde, Avusturyalı filozof Karl Popper *Bilimsel Araştırmanın Mantığı* adlı kitabını yayınlıyor. Popper, bu kitabında eleştiri oklarını içinde Wittgenstein'in bulunduğu Viyana ekolü temsilcilerine çeviriyor. Diyor ki, "bilimselliğin ölçütü doğrulanabilir olmasıdır, ama doğrulanmış teorik çerçevelerin de zaman içinde mutlaka yanlışlanabilmesi lazımdır. Bu olmazsa metafizik olur". Hutchison bunu kabulleniyor. Tabii, bu meydana çok önemli bir düşünürü keşfediyor: Felix Kaufmann. Ondaki Kantian analitik-sentetik öneriler ayrımını alıyor, iktisat metodolojisine taşıyor. Dolayısıyla iktisat metodolojisine ilişkin çalışması ile Wittgenstein-Popper çizgisini iktisatla

tanıştırıyor. Yalnız Hutchison, K. Popper'e o kadar fazla iltifat etmez. Sebebi de şudur: İktisadın kapsama alanı içerisinde testten geçmiş sentetik önerilerin sayısı çok azdır. Önemli olan o kapsama alanını genişlettikten sonra, yanlışlanabilme olasılığının artmasının gerekliliğidir. Çünkü iktisat teorisinde, iktisadi bilim yapacak elde avuçta sentetik öneriler pek bulunmamaktadır.

Hutchison'la Hayek'in liberalizm anlayışlarının mukayesesini yaptığımız zaman şu ince ve hassas çizginin çekilmesi zaruretine ben şahsen inanıyorum. O da şudur. Hutchison'ın "a-posteriori liberalizmine" karşılık Hayek'te "a-priori liberalizm" bulunmaktadır. Bu ikisi çatışma halindedir. Hayek'in gözü kapalılığına karşın, T. W. Hutchison, liberalizmin kaypak sınırlarına dikkatimizi çeker. Liberallerin hangi temel meselelerde bölündüklerini ortaya koyarken, bunlar onun, Hayek ile hangi esaslarda farklı düşündüklerinin de ipuçlarıdır. T. W. Hutchison, muhafazakâr bir iktisatçıdır. Bu muhafazakârlık, onun geliştirdiği a posteriorizm'den kaynaklandığı kadar gençlik yıllarında duygusal olarak yöneldiği ılımlı sosyalistlikten kopuşunun yarattığı bir temkini de peşi sıra getirmektedir. Demek oluyor ki T. W. Hutchison'da liberalizmin tehlikeli, kaypak ve oynak sınırlarını daha emin bölgelere taşımak eğilimi vardır. O da, gelenekçi bir muhafazakâr olmasa bile, her muhafazakâr gibi ekonomizmden endişe duyar ve bizi, a posteriorizm'i, liberalizmin sınırlarını, kapsama alanını genişletecek en önemli maddi arama motoru olduğunu düşünmeye davet eder. Dolayısıyla sırf ekonomizmin ötesinde, toplumsal zeminin muhtevâsında devletin hizmetleri ve kamusal malların üretim meselesi daima var olmuştur ve olacaktır da. Birlikte yaşayabilmenin tılsımlı yalınkat bir anahtarı yok ki! Hayek'in bu bağlamda von Misesçilikten pek kurtulamadığı görülüyor.

PİYASA: Peki hocam, bu evrensel bireyciliğin karşısına yerel, kültürel unsurlarla bezenmiş bireyciliğin çıkması olarak düşünürsek, bu şekilde bir bireycilik açısından Hayek ve Hutchison karşılaştırması mümkün olabilir mi?

SAYAR: Hutchison'da da yerel unsurlar değil, evrensel birey üstündür. Ama yerel unsurlar dediğiniz zaman, bizi başka mecralara götürmüş oluyorsunuz. Yani bu bizi Max Weber'e ve T. Veblen'e de götürebilir.

Ben, açıkça ifade edeyim, Hutchison'da bu unsurlar bulunmaz. Konu evrensel bireyin, toplum içerisinde devletle olan münasebetinden kaynaklanıyor. Devlete ihtiyaç varsa bu defa devletin hükümler alanları, iktisadi liberalizmle olan mutâbakatı nedir? Elbette ki bir Keynesgil müdâhaleciliğini ne Hayek ne de Hutchison kabul eder. Ama, ben şunu görüyorum ki aralarındaki temel ayırım, devletin servislerinin ne olacağı noktasındadır.

Hutchison da, Hayek de, Richard Kahn'nın çarpan mekanizmasını kullanarak işsizlik sorununun çözülmeyeceğini, zâten biliyorlar. Bunun ne kadar büyük bir tahrip kalıbı olduğunu da biliyorlar. Ama sorun dönüp dolaşıyor, zannediyorum,

uygulamayı esas alarak devletin varlığına takılıp kalıyor. Devletin, servisleriyle bireye ulaşması söz konusu olunca, bu meseleyi Hutchison biraz daha titiz ve dikkatli ele alıyor ve bu haliyle Smith'e göz kırpmıyor.

PİYASA: Peki hocam, Hutchison ile Hayek'in şahsî ilişkileri nasıldı?

SAYAR: Şimdi, efendim Hutchison'ın filozofisi, iktisat metodolojisindeki konumu, hatta hayat hikâyesi pek fazla kağıda düşmemiş, yazılmamış. Ancak benim kişisel mektuplaşmalarından hareketle, biraz kurcalayarak elde ettiğim bilgi şu: Hayek'in eserlerine bakın, bile bile Hutchison'ın ıskalandığını görürsünüz. Hutchison'a hiçbir atıfta bulunmaz. Halbuki Hutchison'da bir Hayek vardır. Bir defa arada yaş farkı var. İkincisi talebeyken 1934-1935 yılında LSE'de Hayek'in seminerlerine devam etmiş. Sonra 1938'de meşhur bir kitabı vardır: *The Significance and Basic Postulates of Economic Theory*. Bu eseri ile Hutchison, L. Robbins'in 1932 yılında yazdığı *An Essay on the Nature and Significance of Economic Science* adlı kitabını ters yüz eder, yani onun a-priori, Misesci yaklaşımının çıkması bir yol olduğunu gösterir. 1938 Mart ayında Hutchison, Bonn'dan Londra'ya gelir ve Hayek'in seminerlerinde iktisat metodolojisine dair bir tebliğ sunar. Ama buna rağmen, bana mektuplarında yansıtmaya çalıştığı bir ifadeyi ben şöyle özetleyebilirim. 1930'lu yılların başındaki Hayek'in şöhreti, 1940'lı yıllarda sönmeye yüz tutmuştur. Şu kadar ki etraftakiler dahi, onun eserlerine atıfta bulunuyorlardı. Hayek bile bile Hutchison'ı ıskalıyor, ama Hutchison da onun temel fikirlerine karşı memnuniyetsizliğini ifade ediyor ve 1930'larda LSE'de (Londra Ekonomi Okulu) büyük bir şöhreti olan Hayek'in iktisat teorisindeki başarı grafiği düşüyor, büyük bir olasılıkla, artık işsizliğin o yükselen trendi karşısında Keynesyen iktisadın onun şöhretini gölgelediğini söyleyebiliriz. Bu tarihlerden hemen sonra Hayek'in felsefeye, politikaya, hususiyile iktisadî sistemlere açılması ve iktisadî liberalizmi işlemiş olması şaşırtıcı değildir.

PİYASA: Hocam, Hutchison *Politics and Philosophy of Economics* kitabında, Hayek'i 1936 öncesi ve sonrası diye ikiye ayırıyor. K. Popper burada kesin bir hudut çizgisi görevi görmektedir. Burada Hayek'in ilgisinin, Ekonomi ve Bilgi konusuyla daha farklı alanlara ve mecralara kaydığını söylüyor. Yakın zamanlarda, Hayek'i, bir de 1960 sonrası Hayek diye ifade ediyoruz. Daha ziyade felsefi anlamda K. Popper'den uzaklaşıp Michael Polanyi'ye yakın bir çizgiye yerleşmiştir. Hutchison daha sonraki yıllarda Hayek'le irtibat içinde miydi? Görüşüyor muydu? Bir karşılıklı ilişki söz konusu muydu?

SAYAR: Hayek'le Hutchison'ın mektuplaşmaları var. Bu mektupları görmedim. Ancak ulaşmayı deniyorum. Bunlar Hoover Institute'de. Zannediyorum bu konuda esaslı bir düğüm var, orada çözüleceğine inanıyorum. Çünkü her şey kaptalara yansımıyor. Bazen mektuplara sıkışmış bir iki cümlelik karşılıklı yazışmalar veya birbirleri hakkında başkalarına yazdıkları da düğümlerin çözülmesine

yardımcı oluyor. Bilhassa Bayan Thatcher ile birlikte Muhafazakâr Parti'nin 1980'lere doğru iktidara gelişi, Hayek'i ön plana çıkarmıştır. Orada liberal felsefenin bayraktarlığını yapmış olması bunda etkili olmuştur. Yani yeni sağ arayışı da dönüp dolaşıp devlet-birey ilişkisine geliyor.

PİYASA: Hocam, siz bir yanda Hutchison'ın "explanation" metodunu, bir yanda ise Ülgener'in "verstehen"ini benimsiyor ve ben bunları bir arada yoğuruyorum diyorsunuz. Bu yoğurmayı sizin bakış açınıza göre biraz daha açmak mümkün mü?

SAYAR: Şimdi Sabri Ülgener'de "verstehen" kavramına yani "anlamaya dayalı iktisada" geldiğiniz zaman, kurgulanan modelin akan zamanı içermesi, dolayısıyla çalışmanın tarihî olması gerekiyor. Ben bu yöntemle Osmanlı tarihine açıldım ve iktisadî hayatın dünden bugüne hangi mirasla geldiğini ve tarihî sürükleniş içerisindeki kırılamayacak iktisadî unsurları görebilme imkânına kavuştum. Batıda rasyonel bir firma, eğer %10 kârla çalışıyorsa, buna mukabil kenarda, kuytuda, kayıtdışı bir aktiviteden hasıl olacak %50'lik bir getirinin peşine düşmez. Bunu, tarihin sürükleyişiyle, kapitalizmin zuhûruyla açıklayabiliyoruz. Çünkü bundan 300 sene evvelin irrasyonel insanları, ellerinde bir harita define arıyorlardı. Define aramak rasyonel bir aktivite değildir. Ama define arayanlara detektör satarsanız, o rasyoneldir. Ben, Ülgener çizgisinde bunu gördüm.

Hutchison'a geldiğimiz zaman, O'nda, nokta zamanlı "açıklamaya" (explanation) dayalı ifade ahistorik pozitif iktisat sözkonusudur. Sabri Ülgener'deki insan-insan ilişkisinin, Hutchison'da insan-madde ilişkisine oturduğunu söyleyebiliriz.

İnsan-madde ilişkisinde düzenliliklerin kavranması, "eğer P ise Q olur"u ahistorik olarak inşa etmekten geçer. Netice itibarıyla şunu söylemek istiyorum. Merkez Bankası'nın otonom olması, para hacminin tayininin para otoritelerince yapılması, ama harcamanın yönünün siyasetçiler tarafından belirlenmesi gerçeğini, kısaca fiyat istikrarına giden yolu, Hutchison'un metodolojisi ile daha iyi görebiliyoruz. Halbuki Keynes'le beraber, bu anlayış berhava edilmişti. Bu da aşağı yukarı Batı dünyasına özellikle İngiltere'ye fiyat istikrarını terk ettiği için 1978'e kadar ciddi bir maliyet getirmiştir. O'nun 1977'de çıkan *Keynes versus the Keynesians* adlı kitabı bunun çok güzel bir örneğidir. Ben bunu Hutchison'la gördüm.

PİYASA: Hocam, Sabri Ülgener Hutchison'a nasıl bakardı?

SAYAR: Efendim, bu iki büyük usta birbirlerini, benim vasıtamla tanıdılar. Fakat, ikisinin de bilmediği onların müşterek bir kader çizgisinin olması beni düşündürmüştür. Bir defa aralarında bir yaş fark var. Hutchison 1912, Ülgener 1911 doğumludur. Dolayısıyla her ikisi aynı nesilden. Fakat farklı coğrafyada, farklı medeniyetlerin insanı olmaları onların iktisat felsefelerini şekillendiriyor.

Sabri Bey İstanbul'da, Almanlar ayağına geliyor. Eğitimi, Sabri Bey, maliyetsiz olarak yerinde, zamanında Alman hocalardan almış oluyor. Gelelim Hutchi-

son'a. Aynı dönemde, Almanya'ya yerinden oynamış, harbe giden bir ülkenin içine gidiyor. Şimdi siz onun yaşadığı hayat tecrübelerini düşünebiliyor musunuz? O meşhur kitabını yazarken, sokaktan SS kıtaları geçiyordu. Halbuki Sabri Bey, Almanlarla birlikte Atatürk Türkiye'sinde bir çınar altı sükuneti içerisinde, gayet rahat bilimsel araştırmalarını yapıyor.

İkisi arasındaki bağlantı da bu çizgidedir. Ama şu var, Hutchison ne kadar anti-Keynesian ve sağlıklı bir pozitif iktisat arayışı içerisindeyse, Ülgener de gariptir ki, Harvard yıllarında Keynes'i Hansen'den keşfediyor, Türkiye'de reflekslerini yitirmiş Ziya Gökalp devletçiliğini bu defa Keynes çizgisinde rasyonel, yani hesaplanabilir bir çizgiye taşıyor. Yalnız burada Ülgener'i anlayabiliyorum. Çünkü O, Türkiye sevdalısı bir insan. Cumhuriyetin Osmanlı'dan aldığı miras da o kadar parlak değil. Çünkü önce karınların doyması gerek. Onun için devletçiliğe yöneliyor. Bilir ki Keynescilik, en kötü şartlar içinde bile fakirlere bir sofraya açar. Ama en büyük parsayı kim topluyor? İşte fakirlik olgusunun karşısında onu hesaba katamıyor, devletin ekonomi içindeki olası konumunu tahlil edemiyor.

PİYASA: Hocam, iktisatta sübjektivist bir anlayış bir yanda, bir ucunda George Shackle ve Ludwig Lachmann'da "nihilizm"e kadar bir söylem, bir yanda ise en katı şekilde bir objektivizm, pozitif iktisadın da ötesinde pozitivistik bir iktisat anlayışı var. Bu çerçevede baktığımızda, siz Neoklasik iktisat içerisinde test edilebilir bir önermenin esas olması gerektiğini söylüyorsunuz. Bu ne kadar sübjektif iktisada yakın olabilir?

SAYAR: Ben meseleyi, sübjektif-objektif bilgi ayrımı içerisinde, yani bir tarafta sübjektivistler, ki ben bunu en aşırı uç olan nihilizme varacak şekilde düşünüyorum. Nihilizm, iktisadî olaylarda belirsizlik ortamının sürekli olduğunu ifade etmektedir. Öbür uçta ise Comte-Mach çizgisinde katı bir pozitivistik anlayışı mevcut.

Zannediyorum, Hutchison bu iki damarın ortasında iktisadın bilimsel yapısı üzerine eğilmiş mühim bir iktisat filozofudur. Yalnız benim bu soruyu biraz daha derinlemesine düşünmeme müsâade edin. Somut olgular dünyasını kurgularken orada maddenin maddeyle olan münâsebetinde sâbit, esaslı, kırılmayan ve ahistorik bir boyutu yakaladığımızda böyle bir şeyin varlığı, sentetik önerilerin aydınlığında pozitif iktisadın tahmin edilebilen boyutunu ortaya koyuyor. Meselâ bu, miktar teorisisidir, bu fiyat teorisisidir. Bunlar ortaya konuluyor. Fakat önemli olan pozitif iktisadın kapsama alanının genişletilmesi; bu da hipotetik-dedüktif yöntem itibar eden ampirisist iktisatçılara bağlı. Dolayısıyla, iktisadî düşünce tarihi içinde a-posteriori boyut üzerinde durup, iktisat metodolojisinin yedeğinde sağlıklı bir damar yakalamak gerekiyor. Bu var olandır. Bundan ötesi sizin varlığa ait düşüncelerinizdir, metafiziktir.

Netice itibariyle nihilizme kadar varan kapıyı açmak ya da belki de mistik iktisata "varlık" alanına geçmek. İşte ben bunun için Hutchison'a medyun-u şük-

rânım. O elimizin altındaki iktisadın sert zeminini pozitif alana bağlayarak, hiç olmadı, o alan için metafiziği iktisadın “var-olan” kesiminden “varlık” bölgesine gitmesine yardım etti. Bunun için de tıpkı Wittgenstein ya da Carnap gibi, metafizikle bir temâsı olmadı. “Var olan” iktisadın dışında “varlık”ın iktisadı insana göre amaçsız ve kontrolsüz. Tanrı’ya göre de amaçlı ve kontrollü. Mevzuyu açalım derken kayboluyoruz. “Varlık” alanında metafiziğin rasyonalizasyonu diye bir meseleniz yoksa nihilizmin sizi teslim alması mukadderdir. Şimdi meseleyi, tekrar T. W. Hutchison’a getirerek, onun bağlamında kıvırdamak istiyorum. Hutchison’un metodoloji anlayışında 1977’de ultra-ampirisizm karşıtı bir kıvırdama meydana geliyor. Çünkü Hutchison ultra-ampirisist olarak etiketlenmiştir. Bu sorunuz bana şunu hatırlattı. Ben Hutchison’ın yanında “Veblen’de göstermelik tüketim” üzerinde çalıştım. Fakat şunu görmeye ve göstermeye çalışacaktım ki, biz bu olguyu -yani göstermelik tüketimi, lüks tüketimi değil- test edebilme, belirleyebilme, imkânına sahip değiliz. Bu konuda hipotetik çerçeveler yapıyorum, fakat bunu nasıl somutlaştıracağım, konusunda reel hayat bana cevap vermiyor. Elimde hipotetik bir çerçeve var, testten geçmiyor diye ben bu olguyu yok mu sayacağım? Benim, Hutchison’a karşı sürdürdüğüm en ilginç argüman şu oldu: Francis Edgeworth’ın *Mathematical Psychic* adlı 1881 yılında çıkmış bir kitabı vardır. Hiç unutmam o kitapta şöyle bir ifade vardı: “We cannot count the golden smiles of life; We cannot count the golden sends of life”. Hutchison’a bu durumu içeren bir mektup yazdım. Sene 1976 idi. Bilmiyorum malumat sizi ne kadar ilgilendiriyor. Ama bir parça teoriyle bulaşmışlığım bakımından söyleyeceklerim önemli. Bunları niye ölçemeyeceğimiz konusunda yazdığım mektuba Hutchison’ın verdiği cevap şudur: “What you say about the Neo-classicals and Veblen is, I think, perfectly correct”. Bana gelen cevap bu.

Sizi temin ederim, Hutchison’ın metod anlayışında kıvırdaması başlı başına bir yazıdır. Onun 1977 yılında *Knowledge and Ignorance in Economic Theory* adlı kitabı çıkmıştır. Hutchison o kitapta çark eder ve 1938’deki anlayışını yumuşatır. Orada kurumsal unsurların varlığını da ifade eder. Yani dini, töreyi, ki buna Veblenesk veya Webergil unsurlar da diyebilirsiniz. Bunların ekonomik düzlemde bir hâkimiyet alanı olduğunu kabul etmek gerekir. Kısaca Hutchison deneyle-nebilmenin eşiğine çekilmiş, fakat bu eşiği aşamamış analitik önerilerin varlığına da sıcak bakmıştır. Hutchison, testten geçmiş bir öneriyi sentetik olarak tasnif eder ve bunu pozitif iktisat boyutuna dâhil etmesi bir benzetme ile, pergelin çivili ayağını “var-olan” iktisadî olgular düzlemine sağlıklı bir şekilde raptetmesini sağlar. Analitik önerilere gelince: Bunlara da pergelin hareketli ayağı demek daha doğru olur kanısındayım. Ama hiç olmadı burada deneyle-nebilirliğin o kutsal eşiğine gelmek söz konusudur. Yoksa, Robbins’in yaklaşımında ifadesini bulan makul ve

müsbet görünen iktisadî önerilerin, test edilme endişesi duymadan bilimsellik adına totolojilerini beslemesi kabul edilemez.

Gerçi bu durum Hutchison'ı bağlı olduğu Wittgenstein, K.Popper çizgisinden ayırmamıştır. Ancak 30 yıldır sıkı sıkıya bağlı olduğu katı ultra ampirist çizgiden uzaklaştırmıştır. İşte onun için benim Hutchison'la ilgili çözemediğim şey şu, acaba kişisel olarak değil de toplumsal olarak ne kadar dinin varlığına inanıyordu?

Hutchison, bu süreçte ultra ampirizmden orta yola doğru gelmeye başlamıştır. Popper bu bakımdan önemlidir. Bu manâda Hutchison zannediyorum, Popper'i biraz iskalamaktadır. Metafiziğe soğuk bakması, Popper'i eksik anlamasına sebeptir. Çünkü Popper, bir "akl-ı kül". Diyor ki: "Somut hayatın açıklanması kilitlendiğinde, çözebilmek için dışsal metafizik şoklara ihtiyaç vardır." Hutchison metafizik lafını duyduğu an o dükkamı kapatır. Çünkü, Ernest Mach'tan beri, Viyana ekolü ve Wittgenstein, dindar veya değil, metafiziği fizik alandan tartıyorlar. Popper ise muhtemelen Einstein'ın da etkisiyle metafizik alanını kabul ediyor. Dolayısıyla metafiziği kabul etmek insanı katı pozitivist yapmaz. Bana mektuplarında Hutchison, kendi annesinin sıkı bir Hristiyan bilimcisi olduğunu ifade etti. Çünkü Hutchison'ın dine karşı durumu, gerçi O'nun meselesidir, ama bu açıdan önemlidir. O'nun metafiziğe karşı sert tavrının L. Robbins'a karşı bir tepki olduğunu biliyorum. Çünkü Robbins iktisadında her şey var. İktisat metafiziğe dönüşmüş ve olması gereken alan kaybolmuştur. Dolayısıyla fizik-metafizik, objektif-sübjektif bilgi ayrımları çok önemli. Hem unutmayalım, bu aynı zamanda sübjektif bilgi kümesine (tasavvufa) de âit bir gerçektir: Var olanı bilmeyen, olması gerekeni [varlık'ı] anlayamaz. Dolayısıyla Heidegerci söylemleri anlayabilmek için Hutchison'un peşinde olduğu dâvayı iyi izlemek gerekiyor. Yoksa mistik bir çukura, pozitivism adına çakılmış oluruz.

PİYASA: Hutchison 1977'de *Knowledge and Ignorance in Economics*'i yazdığında, bilimsel devrimler, yani Kuhn, Lakatos gibi, çok gündemdeydi. Hutchison'ın bunlara tepkisi nasıldı?

SAYAR: Hutchison, bunu iktisatçıların bilim filozoflarından birine bağlı kalarak üretmelerini, o iktisatçıların kendilerini gündemde tutmalarına bağlar ki haklıdır. Zira O, bu işin çilesini çekmiş, ince eleyip sık dokuyarak, son derece temkinli adım atmış, hiçbir vakit dogmatik olmadan şu gerçeğe ulaşmıştır: Pozitif iktisata girebilecek her öneri, dedüktif yöntemle test edilebilmenin eşğine gelir ve Kaufmann'dan ödünç aldığı analitik-sentetik öneri ayrımına ulaşır. Test edilemeyenler analitik önerilerdir. Doğrulanımlar ise sentetiklerdir. İkinci kısım önerilerin yanlışlanması söz konusudur. Dolayısıyla Hutchison hipotetik-dedüktif yöntemden hareketle testten geçen sentetik önerilerin potansiyel olarak yanlışlanabileceğini kabullenir. Çizgi, yukarıda da ifade ettiğim gibi onu Kaufmann'ın ayrımının aydınlığında Hutchison'ı Popper'e götürür. Gerisi iktisatçının kendisini bir

moda rüzgarına bırakmasıdır. Hutchison iktisatta pozitif olanın cılız bir alan oluşturduğunu gördüğü için Wittgenstein'a, Schlick'e Popper'den daha çok bağlı kaldı. Burada şu önemli noktaya vurgu yapmak gerekiyor. Filozofların iktisatçıyı etkilemesi söz konusudur. Yöntemdeki cehâlet, iktisatçının metodoloji dünyasında soluğu kısa düşecek, fakat pozitif bilimler için kurgulanmış bilim felsefesinin sert rüzgarlarına kapılmasına sebebiyet vermiştir. Bu noktada, tekrar edeyim, Hutchison'ın, üzerine bir ömür boyu eğildiği çalışmaları ile önümüzü nasıl aydınlattığını görüyorum. Bugün artık M. Friedman'ın metod üzerine yaptıkları, "nakş-ı ber ab" (su üzerine nakış) hükmündedir, saman alevi, parlaklığını yitirmiştir. Aynı şeyleri 1970'lerin başındaki Kuhn ve Lakatos etkisinin iktisada taşınması için de geçerlidir. Sanki pozitif iktisadın kapsama alanını genişletecek sentetik önerilerin bolluğundan bahseder gibiyiz. Neoklasizme yöneltilmiş her eleştirel çerçeve, bizatîhî Neoklasik iktisadı ayakta tutacak olan öneriler gibi sentetik olmak zorundadır. Olmadığı içindir ki totoloji postülalara dönüştüğünden Neoklasik iktisadın 1930'ların başındaki görünümü mistik iktisada varıyordu. Meydanda dolanan analitik öneriler, mesela, 1934'te, Pigou ile Harrod, testten geçmeyen fakat mâkul gelen önerileri yüzünden birbirleriyle bilimsel (!) kavgaya tutuşuyorlardı. T. W. Hutchison analitik öneri saltanatını yıktı, iktisatta a priori'yi ters yüz ederek yeterince takdir görmeyen müthiş bir işi başardı. Ama ultra-amprisist olarak suçlanmak pahasına. Bu suçlanmanın bile yarım yamalak olduğunu esâsen zaman gösterecektir. Şimdi ben bunların üzerinde çalışıyorum.

PİYASA: Aslında gelmek istediğimiz bir başka konu Osmanlı'nın son döneminde, 1800'ler sonrasında, Osmanlı Devleti'nde ortaya çıkan Devlet-Piyasa-Birey ilişkisi nasıl oluşuyordu? Diğer bir deyişle, piyasayı regule eden, yani bireyin davranışlarını yönlendiren devlet 1800'lerin sonlarından başlayarak tebaasını nasıl görüyordu?

SAYAR: Aslında, bence burada önemli dönüm noktası Tanzîmat'tır. Tanzîmat Fermânı bireyi ön plana çekebilecek ciddi bir odak değişikliğini, elit bürokratlar vasıtasıyla yaptı. Burada devlete dayalı, ki buna ilm-i tedbir-i devlet diyoruz, ekonomik hayatı belirleyen politikaların bir çıkmaza girdiğini belirtmemiz gerekir. Batıda, maddenin yükselen değerleri karşısındaki hâkim unsurun birey olduğu bilhassa seyâhatnâmeler yoluyla görülüyordu ya da sefâretlerde görev yapanlar dış dünyayla temas hâlinde olduklarından bunu görüyorlardı. Sayısı az Osmanlı entelektüeli ile elit bürokrati da bunu görebilmiştir. Bireyi kuşatan, onu iktisaden hür kılmayan unsurların kırılmasının gerektiği anlaşılmıştır. Şimdi, nasıl bir netice olduğundan önce, bence üzerinde durulması gereken çok hassas bir nokta vardır. Bu hassas nokta, bizim bireyimizin, devletin onun üzerine abanmasının sonucunda da olabilir, bunun payını da ihmal etmemek gerekir. Sabri Ülgener'den hareketle söyleyeyim, zihniyet dünyamızın bâtinî tasav-

vuf tarafından şekillendirildiği gerçeği çok önemli bir tesbittir. Bizim insanımızın, Müslüman-Türk diyelim, piyasa muâmelâtıyla ilişkisi o kadar kuvvetli değildir. Yani insanımızın, ekonomik düzlemle olan bağlantısı geçimlik düzeyde kalmıştır. $Y = C + S$ 'ye baktığımız zaman, gelirini arttırmak için, gelirin peşinde koşmak gibi bir endişenin olduğunu söyleyemeyiz. Tüketimde ise, onu söylemeye pek gerek yok, kurumsal unsurların etkisiyle harcamayı seven bir insan tipolojisiyle karşılaşırız. Tasarrufa gelince; orada eksi tasarrufların söz konusu olduğu görülüyor. Toplumun yukarıdan aşağıya tabakalaşmasında için aşağı yukarı bu çizgi hâkimdir. Yani üretmeden tüketmek hâdisesi buradan geliyor. Çünkü, ekonomik aktiviteye bulaşmak zül adâdediliyor demek istemiyorum, ama bizim insanımız, rızık ile Rezzak kavramı içerisinde, daha çok Rezzak olan Allah'a yaklaşıyor, ama rızıkı aramak yönünde hele bunu rasyonelleştirmede ve temâdisi yönünde, yani sağlıklı "firma"yı kurmak gibi bir problemi hiç olamıyor.

Tanzîmat bunu kırmak istiyor. Elit bürokratların kafasında bu var. Fakat ilk ağızda boşluğu Gayri Müslimler ve bizim tatlı su Frenkleri dediğimiz İtalyan Katolikleri, yani Levantenler dolduruyor. Piyasada Türk'ten gayri unsurların hâkimiyetinden rahatsız olan Sultan II.Abdülhamid'dir. Bir şeyler yapmak istiyor. Öncelikle batıdaki finans kapitale karşı durmak istiyor. İçerdeki tablo O'nu zâten Meclis-i Mebûsan'da fazlasıyla rahatsız ediyor. Aynı durum ekonomide de rahatsızlık vermeye başlıyor. Müslüman-Türkler bu işe nasıl bulaşabilir düşüncesi O'nun kafasında var. Kısaca korumacı politikaların, Tanzîmat ertesinde laissez-faire anlayışına karşı bir tepki olarak bu dönemde 1880 sonrasında uygulamaya konulduğunu söyleyebiliriz.

Bizim insanımızın dünyayla olan münâsebetinde, maddeyle olan yaklaşımda araya konan mesâfenin, ağırlıklı olarak bâtinî tasavvuf olduğunu Sabri Ülgener göstermiştir. Bu çok doğru bir tespittir. Ben de katılıyorum. Fakat bunda devletin, bireyin üzerine abanmasının, yani mutlakîyetçi bir rejimin de payı vardır. Ayrıca bunda Asya'dan gelen, eski Türk töresinin aynı şekilde, Bizans'tan gelen feodal ağalık şuûrunun da payı bulunmaktadır. Bunların topyekün harmanlanmasında, gene Ülgener'e atıfta bulunarak söyleyeyim, bâtinî tasavvufun payı çok fazladır. Çünkü iş dönüp dolaşıyor, "Sana mı ısmarladılar şu yalan dünyâyı" anlayışına kadar geliyor. Dünyaya olan maddî bağıllık bir pamuk ipliği kadardır. Tabii ki uzun süren savaşlar, iktisadî güvensizlikler, salgın hastalıklar, çabuk yıpranan insan vücudu gibi faktörleri de katacak olursanız, hakikaten bu tablo geçici olan bu âlemin geçiciliğini daha da hızlandırıyor. Bunlar pozitif etmenlerdir. Netice ne oluyor biliyor musunuz? Bizim inananlarımız, kendi inanç ambalajlarının içerisinde zühd küresine (outer worldly asceticism) sığınmıyorlar. Dolayısıyla, bugün kaba sofî diye tabir ettiğimiz bu insanlar, öbür dünyaya yöneliktirler. Bu hal,

aslında, diğer dinlerde, ülkelerde, mesela İspanyol veya İtalyan Katoliklerinde ve Rus Ortodoksunda da aynıdır.

Fakat Protestanlarda durum bir farklılık gösteriyor. Katolisizme bir reaksiyon olduğu, yani katolik iktisat anlayışını da protesto ettikleri için, Protestan zühd küresinin inananları, zihni bir ihtilalle, çok müthiş bir fikri havalanma ile riyazet küresine (outer worldly asceticism) zühd küresinden geçiyorlar ve dine gösterdiği ihtimâmî iktisadî düzleme, dünyaya taşıyorlar. Çünkü o döneme kadar irrasyonel iktisadî faaliyetleri, bu zühd küresine sıkışmış insanlar yapıyorlardı. Ancak ortada sağlıklı olan “firma” yoktu. Netice itibâriyle bu havalanma ki buna Max Weber “eşi emsali görülmeyen fikri bir ihtilal” der ki, bu doğrudur. Bu Protestan ihtilâl, orta sınıf ve şehirlinin önderliğinde olmuştur. Demek ki bu zıplamayı yapabilmeyenin ön şartları; şehirli, orta sınıf ve dindar (Protestan) olmakmış.

Protestan olayım, orta sınıftan olayım, ama şehirli olmayayım dersiniz olmuyor. Bu üç farklı damar bir sarmala dönüşüyor ve bu zıplamayı meydana getiriyor. O zaman ne oluyor? İnsan dinine gösterdiği dikkat ve ihtimâmî dükkanına taşıyor ve ortaya rasyonel bir firma çıkıyor. Alım satım her dönemde mevcut, ama buna irrasyonel kapitalizm bile diyemeyiz. “Firm” kelimesi İngilizce’de “sert, sıkı” anlamına gelir. O zaman teşebbüs ayakları üzerine oturuyor. Üreten aldığı biliyor, verdiği biliyor; dürüst ve dindar. O zaman ne oluyor? Ekonomik düzlemde de sözünün eri oluyor. İşçisinin hakkına tecâvüz etmiyor, hesabına kitabına önem verdiği için, makul ve müspet bir kârla firmasını götürüyor. Bugün Almanya’da ithal edilen Faber kaleminin üzerine bakın “Established in 1768” yazar. Düşünün bir kurşun kalem “Faber”, 1768’den beri faaliyette. Siz bu soluğun, bu kadar uzun düşmesini neye bağlayabilirsiniz? Demek ki firma rasyonel çalışıyor. Bu bir “calling”dir. Yani görev ve meslek niteliği taşıyan bir unsurdur. Almanca’da bunun tam karşılığı “beruf”tur. “Beruf”, çalışarak Tanrı’ya ulaşmak anlamına gelir. O zaman ne oluyor? Ekonomik hayat üretenin kilisesi oluyor.

Bizdeki temel sorun, toplumun ana rahminde bu tür spontane dölleme ile Weber’i hayran bırakacak bu zıplama olmamıştır ve olacağı da benzemiyor. Yani dışsal bir şok olmadığı müddetçe, Türkiye’nin hiç şansı yoktur. Bu deprem olabilir, bu rasyonel bir iktisadî merkezle bütünleşme olabilir. Bunların hepsi dışsaldır. Bunlar olmadığı müddetçe, Türk toplumunu bu hâline bıraktığımız zaman, ekonominin gidisi rasyonelleşme temâyülünü vermez. Bu, Osmanlı’dan devralınan bir mirastır. 80 senelik Cumhuriyetin başaramadığı bu mirâsı, hâlâ sürdürmekteyiz.

Sultan II. Abdülhamid Batı’da maddenin önlenemez yükselişine karşı bir kusatmayı başlatıyor, ama soluğu kısa düşüyor. İttihatçılar onun yapmak istediğini devletçi eksene taşıyorlar. Ziyâ Gökalp bu iktisat filozofisinin temsilcisidir. Karşısında Cavid Bey var. Ziyâ Bey’in korumacı iktisat politikası millî iktisat olarak döneme ağırlığını koyuyor. I. Dünya Harbi ise devleti, piyasa üzerine abanmaya

itiyor. İaşe Nazırı Kara Kemal esnafı örgütlüyor, dört yıl süren harp bu politika ile asgariye çekilmiş bir zararla kapatılıyor. İttihatçıların bu çizgisi, yani devletin tanzim edici, hâkim ve hükümlan olduğu politika Cumhuriyet’le sürdürülüyor. Webergil bir çerçeve içerisinde spontan bir zihniyet inkılâbını Cumhuriyet veremezdi. İktisadî devletçilik, 1930’ların konjonktüründe en uygun iktisat politikasıdır. Bu uygulamalardan 1939’a kadar müspet neticeler alınmıştır. II. Dünya Harbi ile devletçilik sertleşme temâyülü göstermiştir. 1947’de Türkiye üzerine bir rapor hazırlayan Max Thornburg, devletçiliği yerden yere vurur. O tarihlerde katı devletçilikten çark edilir, ama sistem devletsiz yürümez. Bireysel sermaye birikiminde en büyük araç, devletin iktisadî hayattaki varlığının sürdürülmesidir. Hikâye hazindir: 1980’e kadar Türkiye’de devletçilik, ferdî sermaye birikimini sağlarken, onlara rahat kazanç kapısını açık tuttuğundan özel sektörü atâlete itmiştir. Öte yandan devlet hem KİT’ler hem de servisleri vasıtasıyla tüketici-bireyi korurken onları da rehâvete itmiştir. Diyeceğim şu ki Osmanlı’daki “tedbîr-i devlet”i payandalayan zihniyet dünyâsı ya da bâtinî tasavvuf, Cumhuriyetli yıllarda bu defa devletçilikle sürdürülmüştür. İrrasyonelliğin toplumun bütün katmanlarını teslim alması gerçeği Türk ekonomisini, dış alemle rekabet edemeyen, buna mukabil içe kapanan hantal bir yapıya itmiştir.

PİYASA: Hocam, başka bir ülkenin böyle 200 yıllık bir modernleşme çabası var mı, hem iktisadî hem de siyasî bakımdan, yoksa bu sadece bize mi özgüdür?

SAYAR: Kapitalistleşme dediğimiz süreçteki o toplumsal fikrî zıplama, Weber’in dediği gibi “muhteşem bir ihtilaldir”. Ama bu fikrî ihtilalin toplumun katmanları içerisinde oturması öyle sorunsuz olmuş değildir.

İngilizler çok sakin ve sessiz bir millettir, buna rağmen İngiltere kapitalizmle toplumsal bünyenin uyumunu iki ihtilalle atlamıştır: 1640 ve 1688 yıllarındaki ihtilaller. Ondan sonra ekonomi devlete entegre olmuş, piyasaya müdâhale de bireylere bırakılmıştır. Fransa bir yüzyıl, 1789 yılından sonra, inanılmaz olaylar yaşayarak kapitalizmle uyumlu bir tablo ortaya koymuştur. Treni kaçırın Almanya’nın hikâyesi iki dünya harbine mal olmuştur. İspanya ve İtalya’nın başına gelenlerin, oradaki dikta rejimlerinin temelinde de aynı sorun vardır. Çünkü bir türlü rayına oturamayan, tabanını bir türlü bulamayan toplumun durumu, kapitalistleşme sürecinin önündeki sancılı toplumsal durumdan kaynaklanıyor. Türkiye’imize geldiğimiz zaman, ülkemizin böyle bir sancı yaşamadığını görüyorsunuz.

Yaşamamasının çok önemli bir nedeni, Osmanlı sürükleyişinin içindeki o kanaatkâr, o mütevekkil, o züht küresinin insanların topluma sunduğu dayanışmacı yanındır. Bugün bile, hesaplamadığımız kadarıyla, toplumda bireylerin birinin diğerini bulması, kollaması, bilhassa aile bazında, teselli etmesi ve dayanışması vardır. Yoksa toplum infilak eder. Bunun kuvvetinin ölçülmesi de çok zordur. Çünkü bu dayanışmayı ve etkisini tam ölçülebilecek bir araç elimizde yok. Osmanlı sü-

rüklenişinin menfi yanları ne kadar olursa olsun, burada irrasyonellik müspet çalışıyor. Söz gelimi Osmanlı asırları içerisinde devletin 300 yıl süren dekadansında bile maddî unsur olarak narhı göstermek kadar, bireyin mukâvemetini de göstermek gerekiyor. Osmanlı-Türk insanı dayanışmacı, ikrâmı seviyor, mütevâzi olan sofrası herkese açık. Batı'nın asosyal insanına karşı bizim sosyal insanımızın varlığı, krizlerin atlatılmasına yardımcı olmaktadır.

PİYASA: Bizim bu 200 yıllık dönem içerisinde müteşebbis kültürümüzün veya müteşebbis cenâhımızın olmaması, Osmanlı'daki kapitalist sıçrayışı sağlayamamıştır. Bunu müsâdereye, lonca sistemine, sermaye birikiminin azlığına bağlayanlar var. Ancak III. Selim devrinde yurt dışından yatırımcılar çağrılıyor. Bunlara ayrıcalıklar sağlanıyor. Kısacası hem teknoloji hem de eğitim vâsıtasıyla sanayici yetiştirmek için ne gerekiyorsa, batıdan alınmıştır. Ancak bu uygulamalar da uzun soluklu olmamıştır. Acaba temel problem nerede?

SAYAR: Kıpırdamalar söz konusu, ama süreklilik yok. Bir nevi baba-oğul temâdîsi söz konusu, yani gelenekselliğe dönüşemiyor. Zannediyorum, bu "bana yeter" anlayışı burada hâkim oluyor ve 1850'lerin serveti gayrimenkul ve altından bir türlü menkûle sıçrayamıyor. Belki bu son 100-150 yılda iktisadî sıçramayı, yani maddeye yönelik, iyileşme yönünde, gayrimenkuldan menkula yönelik bir uygulama olarak gösterebiliriz. Burada paranın tevkif edilmemesi söz konusu olsa bile, iktisadî güvenin tesis edilmemiş oluşunun ardında bile, ağırlıklı olarak irrasyonellik hâkim bir faktör. Bugüne geldiğimizde, Türkiye için krizi aşabilecek maddî potansiyel elde mevcut. Para, ya dışarda ya da ufak ufak tasarruflarla birlikte piyasa dışında bulunmaktadır. Ayrıca piyasaya akmayan bir gömüleme de söz konusu. Döviz-altın toplamını aldığınız zaman müthiş bir meblağın içerde kilitlendiğini görüyoruz.

PİYASA: Sayın Hocam, Türkiye'nin ekonomik bakımdan târihsel köklerine baktığımızda ve şu andaki iktisadî yapıyı da göz önüne aldığımızda bizim bu durumdan çıkış noktamız neresidir?

SAYAR: Bunu kısmen ifade etmiştim. İçeriden bir şey olacağına zerre kadar inancım yok. Geriye ne kalıyor? Geriye dışsal şoklar kalıyor. Kahırdan lütuf bekliyorum. Deprem deyip geçmeyin, deprem sonrasında bir binanın depreme dayanıklılığı konusunda, müteahitlere "elinizde Teknik üniversiteden alınmış bir belge var mı?" diye sormaya başladık. Bu bir rasyonellik ifadesidir. Bir de rasyonel iktisadî merkezle tamlaşmayı dışsal bir şok olarak ele almak gerekiyor.

PİYASA: Yani Hocam, Rusya gibi bir çöküş yaşayıp, yeniden bir yapılanmaya mı gideceğiz?

SAYAR: Rusya gibi bir çöküş Türkiye'nin başına gelmez. Zira Türkiye'nin koruyucu kemerleri mevcut. Rusya'da sosyalizmin irrasyonelliği canlı ve diri tutması bu çöküşe sebeptir. Demek oluyor ki anahtar kavram rasyonelliktir. Onun

yazısız bir anayasa olarak ekonomik düzleme hakim olması gerekir. Bugün Türkiye’de üretici, ISBN kodlamasına girip üretim miktarı üzerinden devlete hesap vermek istemiyor. En rasyonel firmalar dahi üretimlerinin bir bölümünü kayıtsız alan içerisinde gerçekleştirmeyi tercih ediyorlar. Dolayısıyla Avrupa Birliği gibi iktisadî bir rasyonel merkezle tamlaşmanın, asırların sürükleyişi içerisinde bir kuşaktan ötekine devredilen hantal, irrasyonel zihniyeti kıracağı beklentisi içerisindeyim. Avrupa Birliği’nin Türkiye’nin önüne çeşitli engeller çıkarması kadar, bizâtihi Avrupa Birliği’nin de zayıf yanları var. Mesela tek hukuklu homojen bir devlet yapısını teşekkül ettirmeleri çok zor bir olasılık. Yani kan vergisi toplayamıyorlar. Buna rağmen, Türkiye’nin ekonomisini zapt ü rapt altına alacak hususun, onun rasyonel bir ekonomiyle bütünleşmesinden geçtiği açıktır. Bu tamlaşma, ayrıca, ülkemizde “*homo-politicus*”a da bir çeki düzen verecektir.

PİYASA: Hocam, bu anlattıklarınız doğrultusunda Türkiye’de iktisat öğretiminin şu andaki zafiyetleri nelerdir?

SAYAR: Şahsen ben, bu zafiyeti iktisat öğretenlerin metodolojiye olan alâkasızlıklarında görmekteyim. İktisat teorisinde teorileştirmenin aslı esası kavranmadan bu zafiyet sürer-gider. Dolayısıyla iktisat metodolojisinin tarihi ile yöntemin vardığı yeri ve soyut düşüncenin bunalımını anlamak gerekiyor. Bunlar olmadan siz herşey olabilirsiniz: Marxist, Keynesci vb. Bir defa bu kapı açılmaya görsün. Kafasında yönleme ilişkin bir meselesi olmayan iktisatçının son durağı hesap vermeden yaptığı ve yapacağı tahminlerdir. Yukarıda da ifade etmeye çalıştım. Çatışma odağı a priori ile a posteriori arasındadır. Von Mises-L. Robbins *a priorismini* besleyen analitik öneriler karşısında, Wittgenstein-Popper-Hutchison *a posteriorismini* bulacaktır. Terazinin dengesi ise bana göre Felix Kaufmann’dan geçiyor. Hutchison bugün 90 yaşında ve Kaufmann üzerine bir makale yazıyor. Makalesini bana da gönderecek; onu sabırsızlıkla bekliyorum. Denge, *a priori* ile *a posteriori*’den geçecek. İstidrat makamında söyleyeyim. Bu dengeyi iktisatta a priorizm lehine bozarsınız, ki Hutchison’a kadar hep böyle olmuştur, iktisat politikaları da bunun etkisinde bir sınırsızlığa doğru akacaktır. 1980 öncesinde Türkiye’de anti-demokratik solcular en büyük kavgayı kendi aralarında yaptılar. Zîrâ nerede duracaklarını bilmiyorlardı. Biz insanız. Hepimizin a priori bir yanı vardır. Bu yan câhilde daha kuvvetlidir, ağır basar. A priori insanın en önemli sıkıntısı -sözlerim yanlış anlaşılmasın- Allah’la yarışmaktan kaynaklanır. İnsana bu gücü veren a priorismdir. Bu, tasavvufta “enel-hakk” tasavvufudur; ucu toplumsal olarak bizim zihniyet dünyâmızı anti-madde olarak yağurmuş olan bâtîni tasavvufa dayanır. O halde başa dönersek, a posteriori’nin uygulama alanı genişletilmeden öğretilen her iktisat teorisi aslında, teori adına postülalara dönüşmüş lafızlardır. Bu ise pozitif-normatif ayırımına girmeden bizâtihi politikaları şekillendiriyor. Pozitif destekten yoksun politikaları, *a priori* düşünce besleyince, ortaya çıkan